

Herhalingsstudie naar de gevolgen en ervaringen van de sluiting van de lokale supermarkt voor de inwoners van Ulrum, Groningen: twee jaar na de sluiting

Joost Gieling & Tialda Haartsen

Faculteit Ruimtelijke Wetenschappen, Rijksuniversiteit van Groningen

December 2017

Contactpersoon: t.haartsen@rug.nl

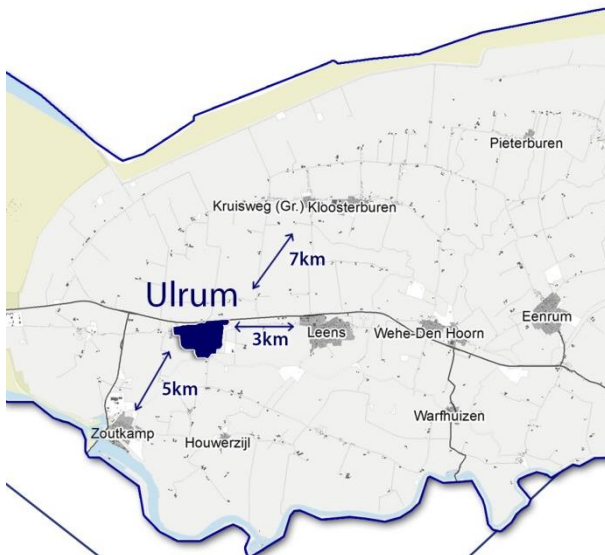
Belangrijkste bevindingen

- De meerderheid van de respondenten heeft in de supermarkten in Leens een alternatief voor de SPAR gevonden. Het online bestellen en laten thuisbezorgen van boodschappen wordt nauwelijks gedaan
- Respondenten geven aan dat ze op persoonlijk vlak weinig gevolgen hebben ondervonden van het verdwijnen van de SPAR en het vooral vervelend vinden voor oudere en minder mobiele dorpsgenoten
- Mensen die veel gebruik maakten van de SPAR zijn negatiever over de effecten van de sluiting voor hunzelf en voor het dorp dan mensen die weinig gebruik maakten van de SPAR
- Respondenten die veel belang hechten aan de symbolische betekenis van het hebben van een supermarkt voor het dorp (voor dorpsidentiteit en status) denken negatiever over de leefbaarheid, saamhorigheid en status van het dorp. Het belang dat gehecht wordt aan de sociale betekenis (het belang van een supermarkt als ontmoetingsplaats) heeft echter geen invloed op de ervaren gevolgen van de sluiting voor de ervaren leefbaarheid, saamhorigheid en status.
- Uit de vergelijking van de onderzoeksresultaten van 2015 en 2017 blijkt het volgende. Op dorpsniveau vinden mensen nog steeds de primaire functie van de supermarkt het belangrijkste, maar dit belang is ruim twee jaar na de sluiting van de SPAR minder belangrijk geworden. Het belang van een supermarkt als ontmoetingsplaats (sociale functie) en voor de status (symbolische functie) van het dorp is juist toegenomen. Op individueel niveau is het belang dat aan de SPAR gehecht wordt in termen van herinneringen, een waardevolle plek en afhankelijkheid voor boodschappen ook toegenomen. Kennelijk zorgt de afwezigheid van een voorziening ervoor dat mensen zich meer bewust worden van de betekenis van zo'n voorziening op individueel- en op dorpsniveau.

1. Aanleiding

De afgelopen jaren heeft Ulrum (1410 inwoners) veel voorzieningen verloren. Een van deze voorzieningen was de SPAR supermarkt, die haar deuren sloot in juni 2015. Ondanks verwoede pogingen van een deel van de inwoners van Ulrum om de supermarkt te behouden voor het dorp, kon de ondernemer de begroting niet langer rondkrijgen. Inwoners van Ulrum zijn sinds de sluiting van de SPAR genoodzaakt hun boodschappen elders te kopen. De dichtstbijzijnde supermarkten (een Jumbo en een ALDI) liggen op zo'n drie kilometer van Ulrum, in een winkelcentrum in dorp Leens. Dit winkelcentrum is in april 2013 geopend. Door een sterk winkelhart te creëren in gemeente De Marne, waar ook Ulrum onder valt, werd beoogd om op de lange termijn een compleet voorzieningenaanbod in de gemeente te kunnen behouden. Andere supermarkten liggen op zo'n vijf en zeven kilometer afstand van Ulrum (afbeelding 1). Voor de minder mobiele inwoners van Ulrum zijn er na de sluiting van de SPAR verschillende alternatieven opgezet om aan boodschappen te komen. Zo brengt de rijdende supermarkt van Adolf Schaap bijna dagelijks een bezoek aan Ulrum en ook bieden vrijwilligers van het initiatief *Ulrum 2034* ondersteuning en vervoer naar supermarkten in omliggende dorpen. Het pand van de SPAR in het centrum van Ulrum heeft per november 2017 nog geen nieuwe invulling gekregen.

Afbeelding 1: Afstanden naar supermarkten vanaf Ulrum

Bron: Christiaanse, S. & T. Haartsen (2017) The influence of symbolic and emotional meanings of rural facilities on reactions to closure: The case of the village supermarket, *Journal of Rural Studies*, 54, 326-336.

De sluiting van de SPAR moet gezien worden in een langere trend van een dalend voorzieningenaanbod in Ulrum. Sinds eind jaren 1990 sloten het postkantoor, de slager, het politiebureau, de spaarbank, de verfwinkel, de ijzerwinkel en de keukenwinkel. Na verloop van tijd verdwenen ook de Rabobank, een café, schoenwinkel, kledingwinkel, huishoudwinkel, woonwinkel, bloemenwinkel, huisarts, bibliotheek, één van de twee basisscholen, de fietswinkel en recentelijk ook de weekmarkt. De sluiting van deze dorpsvoorzieningen is overigens niet (alleen) toe te schrijven aan een afnemende en vergrijzende bevolking: schaalvergroting van voorzieningen, de toename van de mobiliteit van consumenten en veranderingen in het consumentengedrag spelen een zeer grote rol.

Kort na de sluiting van de SPAR is door medewerkers van de faculteit Ruimtelijke Wetenschappen (FRW) van de Rijksuniversiteit van Groningen (RUG) een eerste onderzoek gehouden met als doel de reacties van inwoners van Ulrum op de sluiting van de SPAR in kaart te brengen. Het onderzoek werd gesubsidieerd door het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. De belangrijkste conclusies waren dat een meerderheid van de respondenten gebruik maakte van de SPAR, maar dat slechts een kleine minderheid er echt afhankelijk van was. Het ging hierbij dan vooral om oudere en minder mobiele mensen. Ook liet het onderzoek zien dat respondenten het niet zo zeer jammer vonden dat de SPAR verdween vanwege de primaire

functie (het daadwerkelijk doen van boodschappen) en de sociale functie (SPAR als ontmoetingsplaats), maar dat de SPAR vooral een symbolische betekenis had voor de status en de identiteit van het dorp. Een dorp 'hoort' nu eenmaal een supermarkt te hebben.

In november 2017 hebben medewerkers van de FRW een herhalingsonderzoek gedaan. Met het uitvoeren van dit onderzoek wordt beoogd vast te stellen wat de effecten van de sluiting van de SPAR op de middellange termijn zijn geweest. Inwoners van Ulrum hebben twee jaar lang (noodgedwongen) kunnen wennen aan het leven in een dorp zonder permanente supermarkt. De verwachting is dat het verlies van de SPAR als minder erg wordt ervaren zodra inwoners geschikte alternatieven hebben gevonden voor de verschillende functies van de SPAR en er nieuwe dagelijkse routines zijn ontwikkeld. De centrale vraag in dit onderzoek is dan ook hoe inwoners van Ulrum **de middellange termijn effecten van de sluiting van SPAR ervaren**. Hierbij zal een onderscheid gemaakt worden tussen de effecten voor inwoners op individueel- en op dorpsniveau. De resultaten van het huidige onderzoek zullen vergeleken worden met de resultaten van het onderzoek uit 2015. Zodoende wordt gepoogd inzicht te krijgen in hoeverre de betekenis die wordt toegekend aan het hebben van een supermarkt verandert op het moment dat deze een aantal jaar niet meer in het dorp aanwezig is.

Het rapport is als volgt opgebouwd: Allereerst zal de methode voor het verzamelen van de data worden uitgelegd. Vervolgens worden de resultaten gepresenteerd die laten zien hoe respondenten vandaag de dag aan hun boodschappen komen. Dan worden de middellange effecten van de sluiting besproken, en wordt er gekeken naar de variabelen die een invloed hebben op deze ervaren effecten. Daarna wordt gekeken in hoeverre de betekenis van de aanwezigheid van een supermarkt is veranderd ten opzichte van 2015. Ter afsluiting volgt de conclusie met daarin een aantal bevindingen die zowel het eerste als het huidige onderzoek hebben opgeleverd.

2. Methode

Het doel van deze kwantitatieve effectmeting is te onderzoeken wat de middellange termijn effecten zijn geweest van de sluiting van de SPAR en welke alternatieven de inwoners hebben gevonden voor hun dagelijkse boodschappen. Het eerder uitgevoerde onderzoek uit 2015 (de zogenaamde nulmeting) is zoveel mogelijk als uitgangspunt aangehouden met als doel tot een goede vergelijking te kunnen komen. Zowel de inhoud als de manier van verspreiding van de huidige enquête komen grotendeels overeen met de enquête uit 2015.

In de periode van 30 september tot en met 14 oktober hebben medewerkers van de FRW in Ulrum een enquête van deur tot deur rondgebracht en deze enkele dagen later afgehaald bij de adressen die hadden aangegeven mee te willen doen aan het onderzoek. Bij alle bewoonde adressen in Ulrum is aangebeld. Het buitengebied is niet meegenomen in het onderzoek. Als de bewoners niet thuis waren op het moment van uitdelen is de enquête met een begeleidende brief door de bus gedaan, met hierin het verzoek of een meerjarig persoon van het huishouden de enquête zou willen invullen. De bevolkingsgroep onder de 18 jaar is dus niet meegenomen in het onderzoek. In gevallen waarin de bewoners niet thuis waren op het moment van ophalen hebben we een antwoordbrief door de bus gedaan met het verzoek de enquête per post op te sturen. Doel van deze persoonlijke benadering was het verkrijgen van een zo hoog mogelijke respons. Van de 626 uitgedeelde enquêtes hebben we er 244 teruggekregen, waarvan 149 zijn ingevuld door dezelfde respondenten als in 2015. De respons van 39% is lager dan die van het eerdere onderzoek: in 2015 ging het om 312 ingevulde enquêtes (een respons van 51%). Een mogelijke verklaring is dat de SPAR in 2015 net gesloten was, terwijl het thema van de sluitende supermarkt in 2017 minder actueel was. Desondanks is een respons van 39% nog altijd erg hoog voor een type onderzoek als deze.

De enquête is opgedeeld in drie onderdelen (Bijlage 1). Het eerste onderdeel gaat over het doen van boodschappen sinds de sluiting van de SPAR. Hierin staan vragen over hoe vaak en van welke functies mensen

gebruik maakten van de SPAR en waar ze nu hun boodschappen vandaan halen. In het tweede onderdeel worden een aantal vragen gesteld over de gevolgen van het verdwijnen van de SPAR, zowel op het niveau van het individu als op dorpsniveau. Ook staan er stellingen in dit onderdeel die relateren aan hoe belangrijk mensen de aanwezigheid van een supermarkt in het dorp vinden voor het doen van boodschappen, het ontmoeten van mensen en als symbool voor de status en de identiteit van het dorp. Een deel van deze vragen stonden ook in de eerste enquête en zullen gebruikt worden in een vergelijking of respondenten vandaag de dag anders tegen de sluiting aankijken dan in 2015. Ten slotte volgt een derde onderdeel waarin naar de persoonskenmerken van de respondenten is gevraagd alsmede naar de tevredenheid omtrent de verbondenheid, de leefbaarheid en het voorzieningenniveau in Ulrum. Deze laatste vragen zijn eveneens gesteld in de eerste enquête en zullen vergeleken worden met de huidige resultaten om te zien of respondenten een andere mening hebben ten aanzien van de sluiting van de SPAR dan twee jaar geleden.

3. Beschrijvende resultaten onderzoek

Dit hoofdstuk presenteert de persoonskenmerken van de respondenten. Deze kunnen van invloed zijn op hoe mensen de effecten van de sluiting van de SPAR hebben ervaren. De persoonskenmerken van de respondenten in 2017 wijken niet veel af van de kenmerken van de respondenten uit de studie uit 2015 (tabel 1). Dit maakt de resultaten van beide studies goed onderling vergelijkbaar. Zowel in 2015 als in 2017 hebben vrouwen de enquête vaker ingevuld dan mannen. Ook ligt de gemiddelde leeftijd van de respondenten tamelijk hoog, in beide jaren richting de eind vijftig.

Tabel 1: vergelijking descriptieve resultaten 2015 en 2017¹

Persoonlijke kenmerken	2015	2017
Geslacht		
Vrouw	66%	63%
Man	34%	37%
Leeftijd gemiddeld	57 jaar	59 jaar
Leeftijd categorieën		
18-64 jaar	64%	60%
65-75 jaar	18%	25%
76 jaar en ouder	18%	14%
Huishoudenssamenstelling		
Alleenwonend	30%	30%
Tweepersoonshuishouden	38%	41%
Tweepersoonshuishouden met kinderen	25%	23%
Eenoudergezin	6%	5%
Overig	1%	1%
Opleiding		
Lagere school, LBO, MAVO, VMBO of MBO	55%	52%
HAVO, VWO, MBO-2,3,4	31%	30%
HBO of WO	14%	19%
Beschikking over één of meerdere auto's		
Ja	79%	87%
Nee	21%	13%
Woontuur gemiddeld	33 jaar	35 jaar
Woontuur categorieën		
0-10 jaar	17%	12%
11-30 jaar	33%	34%
31 jaar of langer	50%	55%

¹=Door afronding tellen sommige variabelen niet op tot 100%

Volgens de officiële statistieken van gemeente De Marne is 22% van de inwoners van Ulrum 65 jaar of ouder. Van onze respondenten is 39% ouder dan 65 jaar. Het is daarom belangrijk om in het achterhoofd te houden dat oudere mensen oververtegenwoordigd zijn in dit onderzoek. Ook de huishoudensamenstelling van de respondenten uit beide steekproeven is vrijwel identiek: de meeste respondenten wonen in een tweepersoonshuishouden met of zonder kinderen. Meer dan de helft van de respondenten heeft een beroepsopleiding op maximaal MBO-niveau afgerond.

Een hoger percentage respondenten geeft aan dat hun huishouden over één of meerdere auto's beschikt dan in 2015. Of dit door de sluiting van de SPAR komt is echter niet na te gaan. De gemiddelde woontijd in Ulrum ligt iets hoger dan in 2015. Dit is logisch aangezien de meeste respondenten nu twee jaar langer in Ulrum wonen dan ten tijde van de eerste enquête. Ook is er een groep inwoners die pas recentelijk in Ulrum zijn komen wonen en de enquête niet wilden invullen omdat ze nog niet in Ulrum woonachtig waren tijdens de sluiting van de SPAR. Meer dan de helft van de respondenten woont langer dan 30 jaar in Ulrum.

4. Gevolgen van de sluiting van de SPAR

4.1. Alternatieven voor de SPAR

Met het sluiten van de SPAR heeft een deel van de inwoners van Ulrum moeten uitwijken naar een ander dorp voor hun dagelijkse boodschappen (tabel 2). Negen procent van de respondenten gaf aan zelden of nooit boodschappen te doen in de SPAR waardoor er voor deze groep op persoonlijk vlak weinig veranderd zal zijn. Er is echter ook een groep die aangaf dat ze elke dag een bezoek aan de SPAR brachten. Een belangrijk kenmerk van deze laatste groep is dat een aanzienlijk deel van hen niet over een auto beschikt. Deze groep moest op zoek naar een andere manier om aan de dagelijkse boodschappen te komen.

Tabel 2: Bezoekersgraad respondenten aan de SPAR Ulrum in procenten

Bezoek aan de SPAR	Totaal	Gemiddelde leeftijd (in jaren)	Gemiddelde woontijd (in jaren)	In bezit van 1 of meerdere auto's (in %)
Elke dag	13%	52,8	32,0	66%
1 tot meerdere malen per week	61%	62,0	38,5	86%
Meerdere malen per maand	16%	52,6	32,8	97%
Zelden/nooit	9%	53,7	24,5	100%

Het overgrote deel van de respondenten geeft aan boodschappen te doen in Leens, het dichtstbijzijnde dorp op ongeveer drie kilometer afstand van Ulrum (tabel 3). Ongeveer een derde gaat wel eens naar de SPAR in Zoutkamp of maakt gebruik van de rijdende supermarkt van Adolf Schaap. Een minderheid gaat naar de COOP Kruisweg of gaat naar een andere supermarkt dan de genoemde opties. Vaak betrof het in dit laatste geval een supermarkt op de weg van werk naar huis, en een enkele keer een specialistische supermarkt zoals een biologische supermarkt in de stad Groningen. Opvallend is verder dat er nauwelijks gebruikt wordt van het online bestellen en laten thuisbezorgen van boodschappen.

Tabel 3: Supermarkten bezocht door respondenten in procenten (meerdere antwoorden mogelijk; elk percentage geeft aan hoeveel procent van de respondenten wel eens boodschappen doet in één van deze supermarkten)

Supermarkt	%
De rijdende supermarkt in het dorp	30%
COOP Kruisweg	14%
SPAR Zoutkamp	34%
Jumbo/Aldi Leens	88%
Online boodschappen laten bezorgen	1%
Een andere winkel	21%

Het zijn vooral inwoners die vaak naar de SPAR in Ulrum gingen die nu gebruik maken van de rijdende winkel (tabel 4). Van de respondenten die elke dag naar de SPAR gingen geeft 44% aan gebruik te maken van de rijdende supermarkt. Mensen die zelden of nooit naar de SPAR in Ulrum gingen maken nauwelijks gebruik van de rijdende supermarkt: slechts 5% van hen maakt wel eens gebruik hiervan. Met het sluiten van de SPAR werd gevreesd dat niet-mobiele mensen problemen zouden kunnen krijgen met het doen van hun dagelijkse boodschappen. Daarom werd er door een groep vrijwilligers een initiatief gestart om mensen uit Ulrum te begeleiden en te helpen met vervoer naar supermarkten in buurdorpen. Een aantal respondenten heeft aangegeven hiervan gebruik te maken (5 in totaal) en deze zijn zeer tevreden over dit initiatief (score van 4,40 op een schaal van 1 tot en met 5). Ook over de rijdende supermarkt van Adolf Schaap is men gemiddeld genomen zeer tevreden (score van 4,25 op een schaal van 1 tot en met 5).

Tabel 4: Supermarkten bezocht door respondenten afgezet tegen bezoekersgraad SPAR Ulrum

Supermarkt	Bezoekt SPAR Ulrum...	Elke dag	1 tot meerdere malen per week	Meerdere malen per maand	Zelden/nooit
De rijdende supermarkt in het dorp		44%	34%	24%	5%
COOP Kruisweg		9%	20%	5%	5%
SPAR Zoutkamp		31%	39%	33%	5%
Jumbo/Aldi Leens		91%	83%	97%	96%
Online boodschappen laten bezorgen		3%	1%	0%	0%
Een andere winkel		6%	20%	26%	46%

4.2. Ervaren effecten van verdwijnen van de SPAR op individu en dorp

Met het verdwijnen van de SPAR is niet alleen de mogelijkheid verdwenen om in eigen dorp boodschappen te doen, ook de sociale (ontmoetingsplek) en de symbolische (belang supermarkt voor status en identiteit van het dorp) functies van een dorpsupermarkt zijn verdwenen. Het is waarschijnlijk dat de sluiting heeft bijgedragen aan een gevoel van verlies, wat weer een impact kan hebben op hoe respondenten de kwaliteit en leefbaarheid van het dorp ervaren. De enquête bevatte een drietal stellingen die respondenten vroeg wat het effect van de sluiting van de SPAR is geweest op de ervaren leefbaarheid, de saamhorigheid en de status van het dorp (tabel 5). Op dorpsniveau wordt in het algemeen gedacht dat de leefbaarheid van Ulrum is aangetast door het sluiten van de SPAR. Het zijn echter vooral de meest frequente bezoekers van de SPAR die een link leggen tussen de sluiting en het verslechteren van de leefbaarheid. In de wetenschappelijke literatuur wordt betoogd dat de saamhorigheid in een dorp zowel kan dalen als stijgen als gevolg van het verdwijnen van een bepaalde voorziening. Dalen omdat een ontmoetingsplaats verdwijnt, maar in sommige gevallen kan dit ook aanleiding zijn voor dorpsbewoners om hun schouders eronder te zetten en gezamenlijk een alternatieve ontmoetingsplek op te zetten. In Ulrum gelooft men dat de saamhorigheid te lijden heeft gehad na de sluiting van de SPAR. Wederom zijn het vooral de respondenten die vaakst naar de SPAR gingen die het meest negatief zijn over de saamhorigheid. Een zelfde patroon is zichtbaar voor de betekenis van de supermarkt als symbool voor de status en identiteit van het dorp. De sluiting van de SPAR heeft hier een negatief effect op gehad, al zijn de meest frequente bezoekers hier negatiever over dan de inwoners die weinig gebruik maakten van de SPAR.

Op individueel niveau kan het verdwijnen van een dorpsfaciliteit impact hebben op de dagelijkse gang van zaken of consequenties hebben voor de financiën van een huishouden. Inwoners kunnen bijvoorbeeld actiever worden in het dorp of simpelweg meer kosten moeten maken voor het reizen naar een buurdorp om boodschappen te doen. Ook kan het verdwijnen van een supermarkt een negatieve invloed hebben op de waarde van een eigen koopwoning. Het verdwijnen van de SPAR heeft niet geleid tot meer of minder inzet in het dorp. Alleen de respondenten die elke dag naar de SPAR gingen geven aan zich iets minder in te zetten voor het dorp, al zou dit ook met hun relatief oudere leeftijd te maken kunnen hebben. De waarde van de eigen

koopwoning is er uiteraard niet beter van geworden, al zijn respondenten die vaak naar de SPAR gingen hier negatiever over dan de respondenten die nauwelijks in Ulrum boodschappen deden. Ditzelfde geldt voor de te maken reiskosten: mensen die vaker naar de SPAR gingen hebben het gevoel meer reiskosten te maken voor hun boodschappen dan respondenten die toch al overwegend buiten het dorp boodschappen deden.

Tabel 5: Ervaren effecten sluiting SPAR afgezet tegen bezoekersgraad SPAR (1 = meest positief; 5 = meest negatief)

Ervaren effecten sluiting SPAR	Totaal	Elke dag	1 tot meerdere malen per week	Meerdere malen per maand	Zelden/nooit
Dorpsniveau					
Effect op leefbaarheid Ulrum	4,46	4,72	4,56	4,18	4,00
Effect op saamhorigheid Ulrum	3,77	4,22	3,86	3,39	3,28
Effect op status van Ulrum	4,44	4,47	4,56	4,24	4,05
Individueel niveau					
Effect op persoonlijke inzet voor dorp	3,05	3,38	2,98	3,08	3,00
Effect waarde eigen huis	3,88	4,22	3,99	3,58	3,33
Effect op reiskosten voor boodschappen	3,79	3,97	3,98	3,47	2,86

5. Relaties tussen kenmerken respondenten en ervaren effecten sluiting van de SPAR

In het vorige hoofdstuk is naar voren gekomen dat de frequentie van het bezoek aan de SPAR invloed heeft op hoe respondenten de middellange termijn effecten van het verdwijnen van de dorpssupermarkt ervaren. Er zijn echter ook nog andere variabelen die hier mogelijk van invloed op kunnen zijn, zoals de persoonskenmerken, de mate van verbondenheid met het dorp Ulrum en de betekenis die een supermarkt voor het dorp heeft. De drie betekenissen die een supermarkt kan hebben – functioneel, sociaal en symbolisch – worden samengesteld aan de hand van een drietal stellingen. Door drie stellingen samen te voegen tot één variabele kan een betrouwbaardere meting uitgevoerd worden (tabel 6).

Een zestal multivariate regressie analyses zijn uitgevoerd om erachter te komen welke variabelen van invloed zijn op de ervaren effecten van de sluiting van de SPAR (tabel 7). Deze regressies berekenen de grootte van de kans waarin de betekenis van de supermarkt, de persoonskenmerken, de frequentie van bezoek aan de SPAR en de verbondenheid met Ulrum invloed uitoefenen op de ervaren effecten van de sluiting. De grootte van het effect wordt uitgedrukt in gestandaardiseerde beta-coëfficiënten, die per variabele aangeven of en in welke mate zij significant bijdragen aan de kans dat respondenten een bepaald effect hebben ervaren van de sluiting. Hoe groter de waarde, hoe negatiever men het effect ervaart. Doordat de coëfficiënten gestandaardiseerd zijn kunnen ze onderling met elkaar vergeleken worden. Alleen de variabelen die vet gedrukt zijn, dragen op een statistisch significante manier bij aan het verklaren van het gebruik van de supermarkt.

De eerste drie regressies verklaren welke variabelen een significante rol spelen bij het ervaren van een bepaald effect van de sluiting van de SPAR op dorpsniveau. Het valt hierbij op dat er een relatie bestaat tussen het belang dat men hecht aan de symbolische waarde van de supermarkt en de ervaren effecten van de sluiting van de supermarkt. Als men veel belang hecht aan de symbolische waarde van het hebben van een supermarkt in een dorp dan neemt de kans significant toe dat deze respondenten negatiever zijn over de leefbaarheid (0.47) , saamhorigheid (0.34) en status (0.54) van Ulrum na het verdwijnen van de SPAR. De sociale betekenis (het belang van een supermarkt als ontmoetingsplaats) heeft geen significante invloed op de ervaren gevolgen van de sluiting voor de leefbaarheid, saamhorigheid en status. Dit is opmerkelijk omdat vaak gedacht wordt dat het belang van voorzieningen als ontmoetingsplaats verklaart waarom veel inwoners van plattelandsgebieden denken dat de leefbaarheid achteruit gaat als voorzieningen verdwijnen.

Tabel 6: Betekenis supermarkt: gemiddelden individuele stellingen en samengestelde variabelen¹

Betekenis	Stelling	Gemiddelde	Gemiddelde totaal
Functioneel	1. Het is belangrijk dat een dorp een supermarkt heeft om boodschappen te doen	4,62	
	2. Ik was afhankelijk van de SPAR voor boodschappen	2,67	3,46
	3. Ik was afhankelijk van de SPAR voor haar overige functies (apotheek, postkantoor, pinnen)	3,11	
Sociaal	1. Het is belangrijk dat een dorp een supermarkt heeft omdat deze een lokale ontmoetingsplek is	4,27	
	2. Ik heb positieve herinneringen aan (gebeurtenissen of ervaringen in) de SPAR in Ulrum	4,14	3,78
	3. Ik gebruikte de SPAR om mensen te ontmoeten	2,94	
Symbolisch	1. Het is belangrijk dat een dorp een supermarkt heeft voor de identiteit/status van het dorp	4,48	
	2. Een dorp zonder supermarkt, is een dorp zonder hart	4,00	4,14
	3. Voor mij was de SPAR een waardevolle plek	3,94	

¹ = De betrouwbaarheid van de samengestelde schalen is statistisch getest met behulp van de Cronbach's Alpha toets. Een Alpha (α) hoger dan .65 geeft aan dat de stellingen gezamenlijk een betrouwbare schaal vormen doordat ze een hoge onderlinge correlatie hebben. De functionele, sociale en symbolische betekenis hebben een Alpha van respectievelijk .76, .73 en .73.

Verder blijkt uit tabel 7 dat de oudste groep respondenten iets positiever is over de gevolgen van de sluiting op de saamhorigheid in Ulrum dan de groep respondenten tussen de 65 en 75 jaar. Misschien dat dit verklaard kan worden vanuit de initiatieven die ondernomen om de SPAR te behouden voor Ulrum. Ondanks het mislukken hiervan heeft de groep oudere respondenten het mogelijk wel ervaren als een bijdrage aan de saamhorigheid. Bovendien is er ten tijde van de sluiting van de SPAR vanuit het burgerinitiatief Ulrum 2034 een vrijwilligersnetwerk opgericht voor het vervoer van oudere mensen naar voorzieningen. De resultaten laten ook zien dat hoger opgeleiden significant meer waarde hechten aan de supermarkt als statussymbool van het dorp ten opzichte van gemiddeld opgeleide respondenten. In de wetenschappelijke literatuur wordt gedacht dat mensen vanuit de hogere sociaaleconomische klasse meer mogelijkheden hebben een woonplaats te kiezen die past bij hun levenswijze. Dit kan betekenen dat deze groep een supermarkt beschouwt als een symbool van hun rurale levensstijl, en er dus relatief veel symbolische waarde aan hechten.

De effecten van de sluiting van de SPAR op individueel niveau kunnen echter niet (statistisch) verklaard worden door het belang dat men hecht aan de symbolische waarde van een supermarkt. Een hoge score op symbolische waarde leidt dus niet tot meer of minder persoonlijke inzet voor het dorp, een hogere of lagere ervaren waarde van de koopwoning of hogere reiskosten. Slechts een aantal variabelen draagt significant bij aan de ervaren effecten van de sluiting van de SPAR op individueel niveau. Respondenten met een lange woonduur zijn zich significant meer in gaan zetten in het dorp ten opzichte van respondenten met een middellange woonduur. Ook ervaren respondenten die veel gebruik maakten van de SPAR een lagere waarde van hun koopwoningen dan mensen die weinig gebruik maakten van de SPAR. De toegenomen reiskosten kunnen daarentegen deels verklaard worden vanuit de functionele betekenis van de SPAR. Vooral de respondenten die afhankelijk waren van de SPAR, en hier dus naar alle waarschijnlijk ook vaak naartoe gingen, hebben een grotere kans om hogere reiskosten te maken door sluiting van de SPAR.

Tabel 7: Aspecten die van invloed zijn op de ervaren effecten van de sluiting van de SPAR

	<i>Effecten op dorpsniveau</i>			<i>Effecten op Individueel niveau</i>		
	Leefbaarheid	Saamhorigheid	Status	Inzet	Waarde huis	Reiskosten
Functionele betekenis	.09	.04	.03	.09	.16	.32**
Sociale betekenis	-.00	.12	-.03	.02	-.10	.15
Symbolische betekenis	.47**	.34**	.54**	-.11	.18	.11
Geslacht (0=vrouw, 1=man)	-.03	.03	-.00	-.05	.01	.09
Leeftijd						
18-65	.02	-.10	-.14	.07	.06	.06
65-75 (ref)						
76+	-.05	-.23**	-.04	-.01	.14	-.04
Opleiding						
Laag	.05	-.01	-.11	.12	-.13	-.12
Gemiddeld (ref)						
Hoog	.01	.01	-.15*	.06	-.05	.02
Woonduur						
0-10 jaar	.04	.11	.10	.03	-.09	.11
11-30 jaar (ref)						
31 jaar of langer	.03	.02	.04	.16*	-.02	.02
Autobezit (0=nee, 1=ja)	-.00	-.06	.08	-.10	.13	.13
Frequentie bezoek SPAR	.06	.09	-.04	.09	.19*	.09
Verbondenheid met Ulrum	-.08	-.15*	-.11	-.09	.02	.11
R ²	.28	.27	.27	.07	.16	.32

**= significant op .01 niveau; *= significant op .05 niveau

6. Verschillende ervaringen sluiting SPAR op dorps- en individueel niveau

De effecten van het verdwijnen van de SPAR lijken op dorpsniveau als erger te worden ervaren dan dat dit voor de meeste mensen op persoonlijk niveau doet. Dit blijkt ook wel uit de gemiddelden die naar voren komen op de stelling 'De gevolgen van de sluiting van de SPAR waren voor mij persoonlijk erger dan verwacht' een stuk lager ligt dan die voor de stelling 'Ik vermoed dat de gevolgen van de sluiting van de SPAR voor een deel van mijn dorpsgenoten erger zijn dan verwacht': 2,82 ten opzichte van 4,30 op een schaal van 1 tot 5. Om een beter beeld te krijgen hoe deze discrepantie verklaard kan worden maken we gebruik van twee open vragen. Hierin werd aan respondenten gevraagd of ze konden aangeven of en hoe de sluiting van de SPAR gevolgen heeft gehad voor hen persoonlijk en voor het dorp Ulrum in het algemeen.

6.1. Effecten op individueel niveau in drie categorieën

In totaal hebben 216 respondenten de vraag beantwoord wat de gevolgen van de sluiting van de SPAR zijn voor hen persoonlijk. Hun antwoorden kunnen grofweg onderverdeeld in 3 categorieën: Geen gevolgen, licht ongemak en grote gevolgen.

Categorie 1: Geen gevolgen (98 respondenten)

De meeste respondenten vallen in deze categorie en geven aan dat de sluiting van de SPAR geen gevolgen heeft gehad voor hen persoonlijk of voor hun huishouden. Het gros van de respondenten in deze categorie gaf aan hun boodschappen sowieso al elders te halen, al was de SPAR wel handig voor af en toe een vergeten boodschap. Andere respondenten geven zelfs aan dat de sluiting persoonlijk voordeel heeft opgeleverd omdat andere supermarkten voordeliger zijn en vanwege het opdoen van nieuwe sociale contacten.

"De SPAR had een prijzig en voor ons niet toereikend assortiment. Deden vaak boodschappen elders" (610)

“We genieten van het veel bredere assortiment van Jumbo en de bijzondere recepten. Liever een goede supermarkt op 3000 meter, dan een beperkt aanbod op 300 meter!” (527)

“We gaan nu paar km verder - geen probleem. Postkantoor, slijter is daar ook - pluspunt. Te combineren met pinnen, Rabobank en bibliotheek. Qua sociale contacten - pluspunt- niet alleen mensen Ulrum. Bij goed weer op de fiets - pluspunt. Door 2 supermarkten meer, veel groter assortiment + prijsvoordeel!” (178)

Categorie 2: Licht ongemak (98 respondenten)

De respondenten in deze categorie geven aan dat ze het vervelend vonden dat de supermarkt sloot en dat het even wennen was, maar dat de gevolgen op persoonlijk niveau achteraf wel mee bleken te vallen. Het lijkt erop dat deze categorie respondenten vooral het sociale gebeuren rondom de supermarkt mist. Verder worden er ook een aantal praktische problemen aangegeven, zoals het minder vaak aanschaffen van versproducten en de hogere kosten van de rijdende supermarkt.

“Omdat je verder weg moet voor je boodschappen denk je beter na wat je nodig hebt en leg je een voorraad aan. Ik ga nu één keer per week boodschappen doen, soms wel lastig in verband met versproducten. Moet ik door de week voor iets anders in Leens of Zoutkamp zijn dan doe ik ook wat boodschappen.” (171)

“Ja de gezelligheid is er niet meer! Ik ben blij met de rijdende winkel, dat is makkelijk, maar het is wel duurder.” (20)

“Het is nu rustig in het dorp, anders ging je naar de SPAR en dan hoorde je wel wat er in het dorp gebeurd was maar nu moet je de nieuwtjes ergens anders halen.” (496)

Categorie 3: Groot ongemak (20 respondenten)

Dit is een relatief kleine groep respondenten die vooral lijkt te bestaan uit mensen met mobiliteitsproblemen. Deze problemen kunnen zijn ontstaan door het niet kunnen financieren van een auto of vanwege chronische fysieke klachten. Het sluiten van de SPAR heeft als gevolg gehad dat deze kwetsbare groep duurder uit is vanwege het frequent gebruik moeten maken van openbaar vervoer, het laten bezorgen van boodschappen of het kopen van boodschappen in de rijdende supermarkt.

“Nu ben ik verplicht ov-jaarkaart + kortingskaart á €4 per maand te hebben, als ik boodschappen wil doen. Ben chronisch ziek.” (96)

“Moet nu als 80-jarige op de fiets naar Leens. De boodschappen worden bezorgd, wat dan weer €2,50 kost (extra onkosten).” (667)

“Het is soms moeilijk, want je moet wennen, dat je genoeg in huis hebt. Ben je wat vergeten dan heb je pech want je kunt niet even naar de winkel gaan en wij moeten het op de fiets doen.” (61)

6.2. Effecten op dorpsniveau in 3 categorieën

Op de open vraag wat de sluiting van de SPAR heeft betekend voor het dorp in het algemeen zijn de reacties een stuk negatiever, ook van de groep respondenten die eerder aangaf dat het sluiten van de SPAR geen of alleen licht ongemak heeft veroorzaakt. Een kleine groep respondenten geeft aan dat de sluiting geen gevolgen heeft gehad voor dorp of dat ze geen mening hebben omdat ze er nooit kwamen. De overgebleven 191 reacties ervaren negatieve gevolgen van de sluiting van de SPAR voor het dorp. Deze ervaringen zijn onder te verdelen in vier categorieën:

Categorie 1: Stiller op straat (62 respondenten)

Deze groep respondenten geeft aan dat ze het gevoel hebben dat het stiller op straat is geworden nadat de SPAR haar deuren sloot. Sommige vinden dat Ulrum een 'doods' dorp geworden is. Hoewel er ook respondenten zijn die denken dat de sluiting van de SPAR geen gevolgen heeft gehad voor het dorp, vinden veel respondenten het toch jammer dat de SPAR dicht is vanwege de ontstaande sombere sfeer en verminderde levendigheid in het dorp.

"Volgens mij valt dat mee. Veel deden al boodschappen buiten het dorp." (45)

"Het is een stil dorp geworden, er komen minder toeristen in het dorp, mensen fietsen overdag minder door het dorp maar rijden meer met de auto." (204)

"Beetje saai nu het dorp waar al zoveel is verdwenen" (55)

Categorie 2: Gevolgen voor sociale kwaliteit van het dorp (40 respondenten)

De had SPAR fungeerde volgens een groep respondenten als een verbindende factor tussen verschillende groepen inwoners in het dorp. Doordat er nogal wat (religieuze) scheidslijnen door het dorp lopen had de SPAR een belangrijke functie als informele ontmoetingsplaats voor alle inwoners van Ulrum. Deze groep vreest dat het verdwijnen van een 'neutrale' ontmoetingsplek nadelige gevolgen heeft voor de sociale kwaliteit van het dorp.

"Juist een soort van samenhang centraal punt voor die diverse geloofstromingen heen. Juist omdat dit hier anders is ingevuld. De kroeg is ook helemaal niets, zeer select groepje." (326)

"Een ontmoetingsplek is verdwenen. Door sluiting van de SPAR is er qua middenstand weinig tot niets over. Het wordt een dood dorp." (680)

"Het heeft voor een tweedeling gezorgd tussen mensen die er alles aan hebben gedaan om de winkel te behouden en de mensen die hun boodschappen toch al elders deden. De mensen die er wel kwamen hebben nu minder sociale contacten en de inwoners ontmoeten elkaar niet meer in de SPAR, dit zorgt voor verwijdering tussen de inwoners. Het nauwe contact verwatert snel." (130)

Categorie 3: Gevolgen voor oudere en minder mobiele mensen (54 respondenten)

Een derde categorie respondenten heeft het vermoeden dat de sluiting vooral vervelend is voor oudere en minder mobiele mensen. Vooral voor medebewoners wordt de SPAR als een gemis beschouwt. Dit suggereert ook de gevolgen voor hun eigen huishouden beperkt zijn gebleven.

"Voor de inwoners die niet over een auto beschikken heeft de sluiting van de SPAR gevolgen gehad. Gelukkig kunnen zij bij Adolf Schaap terecht. Voor het merendeel van de inwoners heeft de sluiting geen gevolgen gehad. Zij kochten hun boodschappen altijd al elders." (53)

"Het is voor de ouderen uit het dorp erg vervelend dat een simpele activiteit als boodschappen doen zo lastig is geworden omdat de SPAR er niet meer is. Veel ouderen gingen ook naar de SPAR voor de sociale contacten. Het was een soort van ontmoetingsplek voor ze." (382)

"Voor mensen zonder auto groot nadeel. Voor ouderen groot gemis. Ook als contactpunt voor aantal dorpsbewoners. Hiertoe reken ik mijzelf niet." (709)

Categorie 4: Gevolgen voor aantrekkelijkheid dorp (35 respondenten)

De laatste categorie respondenten geeft aan dat de afwezigheid van een supermarkt vooral impact heeft op de aantrekkelijkheid van Ulrum als woondorp. Respondenten hebben het vermoeden dat potentiële nieuwkomers minder snel voor Ulrum zullen kiezen vanwege het ontbreken van een supermarkt in het dorp. Ook wordt het leegstaande gebouw midden in het dorp ervaren als aantasting van het aanzien van het dorp.

“Zeer slechte zaak! Mensen, die zich hier zouden vestigen, kijken eerst naar het winkelaanbod en de school. Dan staat hun besluit meestal wel vast en laten Ulrum links liggen”. (324)

“Waarde van huizen daalt doordat er geen winkel is. Mensen van veraf kopen niet snel een huis”. (125)

“Veel minder verkeer en mensen op pad. Ik mis de gezelligheid. Weer een leeg pand, het ziet er steeds meer verloederd uit. Jammer voor het aanzicht van dit stukje dorp”. (667)

“Het sluiten heeft een negatief effect, geeft minder activiteit in het dorp, doet mensen besluiten te verhuizen of toch niet hier in Ulrum te gaan wonen.” (19)

“Een supermarkt hoort in het dorp te zijn voor de leefbaarheid.” (33)

7. Resultaten van onderzoeken uit 2015 en 2017 vergeleken

7.1. Veranderingen in verbondenheid en tevredenheid

Zowel in 2015 als in 2017 is de mate van verbonden- en tevredenheid met Ulrum gemeten aan de hand van een aantal stellingen. In totaal hebben 149 respondenten de enquête in beide jaren ingevuld. Van deze selecte groep respondenten kan worden nagegaan in hoeverre zij (significant) anders zijn gaan denken over hun verbonden- en tevredenheid met Ulrum.

Respondenten hebben aangegeven in hoeverre zij zich verbonden voelen met Ulrum op een schaal van één tot vijf, alsmede in hoeverre zij op Ulrum georiënteerd zijn voor voorzieningen, werk en sociale contacten (tabel 8). De resultaten van 2017 laten zien dat de zelf-gerapporteerde verbondenheid is afgenomen ten opzichte van 2015. Ook zijn de meeste respondenten minder op Ulrum gericht voor voorzieningen, werk en sociale contacten. De oriëntatie op Ulrum voor de voorzieningen is zelfs significant afgenomen. Dit was ook te verwachten aangezien er in de afgelopen jaren wederom de nodige voorzieningen zijn verdwenen. De resultaten laten ook zien dat de respondenten iets minder tevreden met het huidige voorzieningenaanbod in Ulrum. De leefbaarheid van Ulrum wordt significant slechter ervaren dan in 2015. De sluiting van de SPAR zou hier van invloed op kunnen zijn.

Tabel 8: Gemiddelden en significante verschillen in verbonden- en tevredenheid met Ulrum in 2015 en 2017 op basis van 149 respondenten (1 = laagst; 5 = hoogst)

Stellingen	2015	2017	<i>p</i> -waarde ¹
Verbondenheid met Ulrum	3,82	3,66	.059
Gericht op Ulrum voor voorzieningen	3,28	2,83	.000
Gericht op Ulrum voor werk	2,27	1,99	.055
Gericht op Ulrum voor sociale contacten	3,65	3,52	.164
Tevredenheid met voorzieningenaanbod in Ulrum	2,29	2,24	.337
Tevredenheid met leefbaarheid in Ulrum	3,26	3,01	.004

¹=Resultaten gebaseerd op non-parametrische Wilcoxon Signed Rank Test. Deze test is uitgevoerd op 149 casussen, oftewel de respondenten die de enquête zowel in 2015 en 2017 hebben ingevuld. De gemiddelden zijn gebaseerd op de gehele steekproef. *P*-waarden lager dan .05 geven een statistisch significante verandering aan.

7.2. Veranderingen in de betekenissen van de SPAR

De betekenis die een supermarkt heeft voor een dorp kan van invloed zijn op hoe mensen de gevolgen van de sluiting hebben ervaren. Een van de doelen van dit herhalingsonderzoek was om na te gaan hoe inwoners van Ulrum, twee jaar na de sluiting van de SPAR, betekenis toedichten aan het hebben van een supermarkt in het dorp. Nu mensen zich in meer of mindere mate hebben aangepast aan het wonen in een dorp zonder permanente supermarkt, zou het kunnen zijn dat de betekenis en het belang dat gehecht wordt aan een lokale supermarkt ook is veranderd. Hierin wordt een onderscheid gemaakt tussen een meer algemeen en gezamenlijk beeld van de aanwezigheid van een supermarkt en de persoonlijke betekenis van de SPAR voor respondenten. Alleen de stellingen die in beide enquêtes zijn opgenomen kunnen worden gebruikt in de vergelijking. Hierdoor zullen zes individuele stellingen met elkaar vergeleken worden, en niet de samengestelde variabelen zoals gebruikt in hoofdstuk vier.

In vergelijking met het eerdere onderzoek laten de resultaten zien dat respondenten het nog steeds belangrijk vinden dat een dorp een supermarkt heeft in meer algemene zin (tabel 9). Het belang dat gehecht wordt aan de aanwezigheid van een supermarkt om er boodschappen te kunnen doen is echter wel significant lager dan in 2015. Dit zou een indicatie kunnen zijn dat respondenten er vrede mee beginnen te krijgen om iets verder te moeten reizen voor het doen van boodschappen. Het belang dat aan een supermarkt gehecht wordt als ontmoetingsplaats is significant toegenomen. Ook blijkt dat het belang dat men hecht aan de symbolische betekenis van een supermarkt is toegenomen. Deze toename is echter niet statistisch significant. Waarschijnlijk kan de toename van het sociale en symbolische belang van de SPAR voor Ulrum verklaard worden doordat er voor beide nog geen adequaat alternatief is gevonden. Een nieuwe plek voor een kort praatje en een toevallige ontmoeting is er (nog) niet en ook het pand van de SPAR staat nog steeds leeg wat het aanzicht en de status van het dorp niet ten goede komt. Doordat de rijdende supermarkt meerdere malen per week in Ulrum aanwezig is, is voor het doen van boodschappen wel een alternatieve optie gevonden.

Tabel 9: Gemiddelden en significante verschillen in ervaren effecten van sluiting van de SPAR in 2015 en 2017 op basis van 149 respondenten (1 = laagst; 5 = hoogst)

Stellingen	2015	2017	p-waarde ¹
Het is belangrijk dat een dorp een supermarkt heeft voor boodschappen	4,77	4,64	.049
Het is belangrijk dat een dorp een supermarkt heeft als lokale ontmoetingsplaats	4,03	4,28	.004
Het is belangrijk dat een dorp een supermarkt heeft voor de identiteit/status van het dorp	4,44	4,51	.381
Ik heb positieve herinneringen aan de SPAR	4,13	4,38	.003
Voor mij is/was de SPAR een waardevolle plek	3,96	4,07	.147
Ik ben/was afhankelijk van de SPAR voor boodschappen	2,61	2,88	.006

¹=Resultaten gebaseerd op non-parametrische Wilcoxon Signed Rank Test. Deze test is uitgevoerd op 149 casussen, oftewel de respondenten die de enquête zowel in 2015 en 2017 hebben ingevuld. De gemiddelden zijn gebaseerd op de gehele steekproef. P-waarden lager dan .05 geven een statistisch significante verandering aan.

De stellingen die over de betekenis van de supermarkt voor het individu gaan laten zien dat het persoonlijk belang dat gehecht wordt aan de SPAR in termen van herinneringen, een waardevolle plek en afhankelijkheid is toegenomen ten opzichte van twee jaar geleden. Het hebben van herinneringen en de afhankelijkheid zijn zelfs significant toegenomen. Kennelijk zorgt de afwezigheid van een voorziening ervoor dat mensen zich meer bewust worden van de persoonlijke betekenis die een voorziening heeft. Verdere analyses laten zien dat deze toename ook geldt voor respondenten die weinig of geen gebruik maakten van de SPAR (tabel 10).

Tabel 10: Gemiddelden van de ervaren effecten van sluiting van de SPAR op individueel niveau in 2015 en 2017 onderverdeeld naar bezoekersgraad (1 = laagst; 5 = hoogst)

Stellingen	Bezocht SPAR Ulrum...		Elke dag		Eén of meerdere malen per week		Meerdere malen per maand		Zelden/nooit	
	2015	2017	2015	2017	2015	2017	2015	2017	2015	2017
Ik heb positieve herinneringen aan de SPAR	4,69	4,88	4,36	4,52	3,09	3,61	3,14	3,57		
Voor mij is/was de SPAR een waardevolle plek	4,75	4,71	4,26	4,25	2,65	3,13	2,43	3,00		
Ik ben/was afhankelijk van de SPAR voor boodschappen	3,67	3,88	2,82	3,12	1,39	1,65	1,14	1,14		

8. Conclusie

Het doel van dit onderzoek was het in kaart brengen en het verklaren van de middellange termijn effecten van de sluiting van SPAR op de inwoners van Ulrum. De meeste respondenten doen hun boodschappen in Leens. Een derde van de respondenten geeft aan een deel van hun boodschappen bij de rijdende supermarkt in Ulrum te halen. Het gaat hierbij vooral om mensen die eerder vaak naar de SPAR gingen. De rijdende supermarkt lijkt daarmee een voldoende alternatief voor het doen van boodschappen. **Het online bestellen en laten thuisbezorgen van boodschappen wordt nauwelijks gedaan.** Dit zou een aanwijzing kunnen zijn dat een supermarkt voor veel mensen meer betekenis heeft dan enkel en alleen het aanschaffen van de dagelijkse boodschappen. **Het zijn dan ook vooral de mensen die vaak gebruikt maakten van de SPAR die negatief zijn over de effecten van de sluiting op individueel- en dorpsniveau.** Mensen die nauwelijks naar de SPAR gingen zijn een stuk gematigder in hoe zij de effecten van de sluiting hebben ervaren.

Een opvallend resultaat was dat respondenten significant minder tevreden zijn met de leefbaarheid in Ulrum dan in 2015. Of dit louter komt door het verdwijnen van de SPAR is niet zeker; ook andere oorzaken zoals het recentelijk verdwijnen van de weekmarkt en een algemeen gevoel van onmacht kunnen hierbij een rol spelen. De sluiting moet dan ook gezien worden in een lange reeks van sluitingen van voorzieningen. Het is vooral het verlies van de supermarkt als symbool van de status en identiteit van het dorp dat de negatief ervaren effecten kan verklaren. **Respondenten die veel belang hechten aan de symbolische waarde van een supermarkt denken significant negatiever over de effecten van het verdwijnen van de supermarkt in termen van leefbaarheid, saamhorigheid en status van het dorp.** De sociale betekenis (het belang van een supermarkt als ontmoetingsplaats) heeft geen significante invloed op de ervaren gevolgen van de sluiting voor de leefbaarheid, saamhorigheid en status. Dit is opmerkelijk omdat vaak gedacht dat het belang van voorzieningen als ontmoetingsplaats verklaart waarom veel inwoners van plattelandsgebieden denken dat de leefbaarheid achteruit gaat als voorzieningen verdwijnen.

De sluiting heeft weinig impact gehad op het directe persoonlijk handelen en leven van de meeste mensen. Respondenten geven zelf ook aan dat ze op persoonlijk vlak weinig consequenties hebben ondervonden van het verdwijnen van de SPAR en het vooral vervelend vinden voor oudere en minder mobiele dorpsgenoten. Het zijn dan ook respondenten met langdurige mobiliteitsproblemen die nadelige gevolgen ondervinden door de sluiting van de SPAR. **Dit blijkt ook uit de bevinding dat de respondenten die veel waarde hechten aan de primaire functie van de supermarkt, het daadwerkelijk doen van boodschappen, significant meer reiskosten lijken te moeten maken door de sluiting.** Het is waarschijnlijk dat het hier gaat om respondenten die ook vaak gebruikt maakten van de SPAR en nu noodgedwongen moeten uitwijken naar elders. Vooral voor chronisch zieke mensen kan dit nadelige financiële consequenties hebben gehad. Er is geen verband gevonden tussen de verschillende betekenissen van een supermarkt en inzet in het dorp of de ervaren waarde van een koopwoning.

Een belangrijk onderdeel van dit onderzoek was het vergelijken van de resultaten van de studie uit 2015 met de resultaten van de huidige studie om een beter beeld te krijgen of respondenten nu anders over de sluiting denken dan twee jaar geleden. Doordat de persoonskenmerken van de studies grotendeels overeenkomen zijn beide studies goed vergelijkbaar. De verwachting was dat zodra inwoners geschikte alternatieven hebben gevonden voor de verschillende functies van de SPAR en er nieuwe dagelijkse routines zijn ontwikkeld, het verlies van de SPAR minder sterk gevoeld zou worden. Deze verwachting is slechts ten dele uitgekomen. De meeste stellingen over de betekenis van een supermarkt voor een dorp worden namelijk negatiever beantwoord dan in 2015. **Niet zozeer het gemis van een plek om boodschappen te doen, hiervoor zijn immers voldoende alternatieven aanwezig, maar vooral de sociale en symbolische betekenis lijken twee jaar na de sluiting van de SPAR belangrijker gevonden te worden dan kort na de sluiting in 2015.** Het gemis van goede alternatieven die het sociale en symbolische verlies hebben opgevangen kunnen hiervoor een verklaring zijn. Het persoonlijk belang dat respondenten aan de SPAR hechten in termen van herinneringen, een waardevolle plek en afhankelijkheid voor boodschappen is ook toegenomen. Kennelijk zorgt de afwezigheid van een voorziening ervoor dat mensen zich meer bewust worden van de betekenis van zo'n voorziening op individueel- en op dorpsniveau.

Bovenstaande conclusies laten zien dat het 'praktische' probleem van het verdwijnen van de SPAR voor het doen van boodschappen – op individueel niveau - voor de meeste mensen weinig gevolgen heeft gehad. Op dorpsniveau zijn de gevolgen voor de sociale en symbolische betekenis daarentegen wel vrij groot, en worden in 2017 zelfs sterker ervaren dan in 2015. Het kan zijn dat het moeilijker is of dat het langer duurt om de sociale en symbolische betekenis van een verdwenen voorziening als een supermarkt te vervangen of hier een nieuwe invulling aan te geven.

Sentimenten over de invloed van het verdwijnen van voorzieningen op de (ervaren) leefbaarheid kunnen vooral verklaard worden vanuit de symbolische betekenis van een voorziening, en niet vanuit de sociale of functionele betekenis. Deze vaak negatieve sentimenten hebben betrekking op het niveau van het dorp, en minder op het individuele niveau. Het is daarom belangrijk dat de diverse betekenissen van een voorziening onderkend worden. Zodoende kan bij het verdwijnen van een bepaalde voorziening geprobeerd worden een nieuwe invulling te geven aan al deze betekenissen om daarmee het gevoel van verlies helpen tegen te gaan.

Bijlage 1: Enquête 2017

ENQUÊTE SUPERMARKTSLUITING ULRUM – FASE 2

Geachte inwoner van Ulrum,

Zoals u zich waarschijnlijk nog kan herinneren is de SPAR, de dorpssupermarkt van Ulrum, sinds 1 juni 2015 gesloten. In opdracht van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties doet de Rijksuniversiteit Groningen onderzoek naar de gevolgen van de sluiting van de SPAR voor de inwoners van Ulrum. We hebben vlak na het sluiten van de SPAR een eerste onderzoek gedaan.

Het is nu tijd om een tweede onderzoek te doen. Hiermee willen we graag achterhalen hoe u nu, ruim twee jaar later, terugkijkt op de sluiting van de SPAR.

Voor dit onderzoek zijn uw ervaringen van grote waarde, omdat we graag zoveel mogelijk verschillende meningen mee willen nemen. Daarom hopen we dat u deze vragenlijst wilt invullen. Er zijn geen goede of foute antwoordmogelijkheden. We zijn alleen geïnteresseerd in uw oprechte mening.

De enquête bestaat uit drie onderdelen met in totaal 27 vragen. Het is de bedoeling dat een meerderjarig lid van uw huishouden de vragenlijst invult. Het invullen van de vragenlijst kost ongeveer 15 minuten. Uw antwoorden worden vertrouwelijk behandeld en volledig anoniem verwerkt. We zouden u graag willen vragen om alle enquêtevragen volledig te beantwoorden.

Op zaterdagmiddag 7 oktober tussen 11:00 en 16:00 of dinsdagavond 10 oktober tussen 17:00 en 20:00 komen wij de door u ingevulde enquête bij u thuis afhalen.

Mocht u vragen hebben over het onderzoek of de vragenlijst dan kunt u contact opnemen via j.a.gieling@rug.nl of 050-363 3896.

Alvast bedankt voor uw medewerking!

Het onderzoeksteam,

Joost Gieling
Tialda Haartsen
Suzan Christiaanse

Enquête supermarktsluiting Ulrum – Fase 2

Vragen over gebruik van de supermarkt

1. Hoe vaak bezocht u de SPAR in Ulrum?

- Elke dag
- 1 tot meerdere malen per week
- Meerdere malen per maand
- Zelden/nooit

2. Van welke functies maakte u wel eens gebruik in de SPAR? *Kruis per functie 1 vakje aan*

	nooit	weinig	vaak
Boodschappen	0	0	0	0	0
Apotheek/medicijn afhaalpunt	0	0	0	0	0
Postkantoor	0	0	0	0	0
Pinnen	0	0	0	0	0
Ontmoeten/spreken van medebewoners	0	0	0	0	0
Anders, namelijk: _____	0	0	0	0	0

3a. Welke supermarkt(en) bezoekt u sinds de sluiting van de SPAR Ulrum?

Meerdere antwoorden mogelijk

- De rijdende supermarkt in het dorp
- COOP Kruisweg
- SPAR Zoutkamp
- Jumbo/Aldi Leens
- Online boodschappen laten bezorgen
- een andere winkel, namelijk _____

3b. Welke supermarkt bezoekt u het vaakst?

4a. Maakt u sinds de sluiting van de SPAR wel eens gebruik van het initiatief van vrijwilligers uit het dorp die mensen begeleiden en helpen met vervoer naar supermarkten in buurtdorpen?

- Ja
- Nee (ga verder naar vraag 5a)

4b. Zo ja, hoe tevreden bent u met de kwaliteit van dit initiatief?

heel ontevreden	ontevreden	neutraal	tevreden	heel tevreden
0	0	0	0	0

5a. Maakt u sinds de sluiting van de SPAR wel eens gebruik van de rijdende supermarkt van Adolf Schaap die Ulrum een aantal keer per week aandoet?

- Ja
- Nee (ga verder naar vraag 6)

5b. Zo ja, hoe tevreden bent u met de kwaliteit van de rijdende supermarkt?

heel ontevreden	ontevreden	neutraal	tevreden	heel tevreden
0	0	0	0	0

Vragen over de gevolgen van de sluiting van de SPAR in Ulrum

6a. Zou u kunnen aangeven of en hoe de sluiting van de SPAR gevolgen heeft gehad voor u en uw huishouden?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

6b. Zou u kunnen aangeven of en hoe de sluiting van de SPAR gevolgen heeft gehad voor het dorp Ulrum in het algemeen?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

7. Wilt u aangeven in hoeverre u het eens bent met de volgende stellingen:

	Helemaal oneens	Beetje oneens	Neutraal	Beetje mee eens	Helemaal mee eens
Het is belangrijk dat een dorp een supermarkt heeft om boodschappen te kunnen doen	0	0	0	0	0
Het is belangrijk dat een dorp een supermarkt heeft omdat deze een lokale ontmoetingsplek is	0	0	0	0	0
Het is belangrijk dat een dorp een supermarkt heeft voor de identiteit/status van het dorp	0	0	0	0	0
Een dorp zonder supermarkt, is een dorp zonder hart	0	0	0	0	0
Ik heb positieve herinneringen aan (gebeurtenissen of ervaringen in) de SPAR in Ulrum	0	0	0	0	0
Voor mij was de Spar in Ulrum een waardevolle plek	0	0	0	0	0
Ik was afhankelijk van de SPAR voor boodschappen	0	0	0	0	0
Ik was afhankelijk van de SPAR voor haar overige functies (apotheek, postkantoor, pinautomaat)	0	0	0	0	0
Ik gebruikte de SPAR om mensen te ontmoeten	0	0	0	0	0
De gevolgen van de sluiting van de SPAR waren voor mij persoonlijk erger dan verwacht	0	0	0	0	0
Ik vermoed dat de gevolgen van de sluiting van de SPAR voor een deel van mijn dorpsgenoten erger zijn dan verwacht	0	0	0	0	0

8. Wat is volgens u het effect van de sluiting van de SPAR geweest op de leefbaarheid in Ulrum?

Verslechterd Beetje verslechterd Hetzelfde Beetje verbeterd Verbeterd
0 0 0 0 0

9. Wat is volgens u het effect van de sluiting van de SPAR geweest op de saamhorigheid in Ulrum?

Verslechterd Beetje verslechterd Hetzelfde Beetje verbeterd Verbeterd
0 0 0 0 0

10. Wat is volgens u het effect van de sluiting van de SPAR geweest op de status van het dorp?

Verslechterd Beetje verslechterd Hetzelfde Beetje verbeterd Verbeterd
0 0 0 0 0

11. Bent u zich sinds de sluiting van de SPAR meer of minder gaan inzetten voor het dorp?

Veel minder Beetje minder Hetzelfde Beetje meer Veel meer
0 0 0 0 0

12. Wat is volgens u het effect van de sluiting van de SPAR geweest op de waarde van uw huis?

Gedaald Beetje gedaald Hetzelfde Beetje toegenomen Toegenomen
0 0 0 0 0

13. Zijn de (reis)kosten om boodschappen te doen hetzelfde gebleven sinds de sluiting van de SPAR?

Afgenomen Beetje afgenomen Hetzelfde Beetje gestegen Gestegen
0 0 0 0 0

14. Waar gaat u sinds de sluiting van de SPAR naartoe voor de volgende functies/activiteiten? Hoe komt u daar? Vindt u dat sommige functies/activiteiten te ver weg zijn?

Functie/activiteit	Locatie (dorp)	Vervoersmiddel	Te ver?
Boodschappen			Ja /nee
Apotheek/medicijn afhaalpunt			Ja /nee
Postkantoor			Ja /nee
Pinmogelijkheid			Ja /nee
Ontmoetingsplaats			Ja /nee

Vragen over uzelf en over Ulrum

15. Wat is uw geslacht? 0 Man 0 Vrouw

16. Wat is uw leeftijd? ____ jaar

17. Wat is uw hoogst voltooide opleiding?

- 0 Lagere school
- 0 Lbo, mavo, vmbo, mbo-1, avo-onderbouw
- 0 Havo, vwo, mbo-2, 3 of 4
- 0 Hbo
- 0 Wo

18. Hoe lang woont u in Ulrum? _____ jaar

19. In hoeverre voelt u zich verbonden met Ulrum?

niet verbonden weinig verbonden neutraal verbonden zeer verbonden
0 0 0 0 0

20. Welke vervoersmiddelen heeft uw huishouden ter beschikking?

(meerdere antwoorden mogelijk)

- Één auto
- Twee of meer auto's
- Scooter/bromfiets/E-bike
- Fiets(en)
- Scootmobiel
- Geen

21. Welke vervoersmiddelen gebruikt u op dit moment het vaakst voor boodschappen?

- Auto
- Scooter/bromfiets/E-bike
- Fiets
- Scootmobiel
- Openbaar vervoer
- Iemand brengt mij met de auto

22. Wat is de samenstelling van uw huishouden?

- Alleenwonend
- Tweepersonshuishouden
- Tweepersonshuishouden met (thuiswonende) kinderen
- Eénoudergezin
- Anders, nl _____

23. Wilt u aangeven in hoeverre u gericht bent op Ulrum voor.....

	Helemaal niet op Ulrum gericht		Neutraal		Zeer op Ulrum gericht
Voorzieningen	0	0	0	0	0
Werk	0	0	0	0	0
Sociale contacten	0	0	0	0	0

24. Wilt u voor de volgende stellingen aangeven in hoeverre u tevreden bent met:

	Zeer ontevreden	Ontevreden	Neutraal	Tevreden	Zeer tevreden
Het voorzieningenaanbod in Ulrum	0	0	0	0	0
De leefbaarheid in Ulrum	0	0	0	0	0

25. Vindt u dat het dorp er de afgelopen jaren op vooruit is gegaan?

- Ja, want
.....
.....
.....
- Nee, want
.....
.....
.....

26. Zouden wij u voor een vervolgonderzoek eventueel mogen interviewen?

- Ja, mijn telefoonnummer is: _____
- Nee

27. Wilt u een samenvatting van de resultaten ontvangen?

- Ja, mijn emailadres is: _____
- Nee

Hartelijk dank voor uw medewerking!